

مسائل جدید کلامی

نگارش

آیت الله

جعفر سبحانی

حضرت آیت الله العظمی جعفر سبحانی، ۱۳۰۸ -
مسائل جدید کلامی / تألیف جعفر سبحانی - قم: مؤسسه امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۶

ISBN:978-964- 357-305-8

۷۷۱ ص.

کتابنامه به صورت زیرنویس.

۱. کلام شیعه امامیه - قرن ۱۴. الف. مؤسسه امام صادق علیه السلام. ب. عنوان.

۲۹۷/۴۱۷۲

۴م ۲/۵/۲۱۱ BP

-
- * اسم کتاب..... مسائل جدید کلامی *
 - * مؤلف..... آیه الله العظمی جعفر سبحانی *
 - * ناشر..... مؤسسه امام صادق علیه السلام قم *
 - * نوبت و تاریخ چاپ..... اول / ۱۳۸۷ *
 - * چاپخانه:..... مؤسسه امام صادق علیه السلام قم *
 - * تیراژ..... ۲۰۰۰ نسخه *
 - * حروفچینی و صفحه آرایسی لاینوترونیک..... مؤسسه امام صادق علیه السلام قم *
-

<http://www.imamsadeq.org>

مرکز بخش
انتشارات توحید

قم - میدان شهدا - ☎ ۷۷۴۵۴۵۷ و ۲۹۲۵۱۵۲

تکامل تدریجی دانش‌ها

هر يك از دانش‌های مدون امروزه بشر در آغاز کار، گزاره‌های معدودی بیش نبود، و به تدریج، مسائلی بر آن افزوده شده و به صورت يك علم مستقل در آمده، و شاید در روز نخست، موضوع علم، برای افراد، روشن نبوده و به مرور زمان، موضوع و محمول خاص و هدف علم نمایان گشته است.

ارسطو می‌گوید: ما از گذشتگان، درباره علم منطق وارث يك رشته قضایای پراکنده بودیم و آنها را به حد کمال رسانیدیم.^(۱)

این ضابطه بر نوع دانش‌های بشری حاکم است، و چه بسا به خاطر تکامل تدریجی، يك دانش به چند رشته تقسیم گردیده است، در حالی که در گذشته، يك رشته بیش نبود. مثلاً پزشکی دوران گذشته کجا (که يك طبیب همه کاره بود) و پزشکی امروزه کجا که هر عضوی از اعضای انسان خود موضوع دانش خاصی شده است؟ الهیات و یا کلام از این ضابطه بیرون نبوده چه در عصر یونان باستان و چه در عصر تمدن اسلامی. این علم، روز نخست از يك رشته مسائل محدود تشکیل یافته و به مرور زمان راه تکامل پیش گرفته است.

استاد بزرگوار علامه طباطبائی در مقاله‌ای که به عنوان بزرگداشت صدرالمتألهین نگاشته بودند یادآور شده‌اند که فلسفه به هنگام انتقال از یونان به جهان اسلام، فزون از ۲۰۰ مسأله نبود، ولی بر اثر تلاش فلاسفه اسلامی به ۷۰۰ مسأله رسیده است.

۱. شرح منظومه سبزواری، بخش منطق، ص ۵، به نقل از منطق شفاء، شیخ الرئیس.

در تحول اخیر غرب، يك رشته مسائل کلامی به انگیزه‌های علمی یا سیاسی مطرح شده، و غالباً متکلمان مسیحی طراحان و یا عرضه کنندگان آن هستند، و بر اثر ارتباطات پیشرفته کنونی به کشورهای اسلامی بالخصوص ایران عزیز منتقل شده، گروهی ناآگاه، به عنوان تحقیر کلام اسلامی، آنها را «کلام جدید» می‌خوانند و برخی نیز از آنها پیروی کرده، پیوسته از «کلام جدید» دم می‌زنند، در حالی که این نوع مسائل به سان دیگر مسائل جزء علم کلام بوده، چیزی که هست، جدیداً مطرح شده‌اند.

ما در این نگارش، به توضیح برخی از مسائلی که اخیراً مطرح شده می‌پردازیم، و در میان آنها مسائلی را برگزیدیم که برای تضعیف باورهای جوانان عنوان شده‌اند، مانند:

۱. هرمنوتیک (تفسیر متون)

۲. پلورالیزم دینی (کثرت گرایی)

۳. آزادی و دین سالاری و هماهنگی و یا ناهماهنگی این دو

۴. عرفی شدن دین (تفسیر مادی از دین)

۵. ارتداد و آزادی

۶. فلسفه تاریخ و عامل محرک آن

۷. دموکراسی و حکومت اسلامی

۸. داروینیسیم یا تکامل انواع

این مسائل هشت‌گانه که بیشترین بحث‌های جنجال‌آفرین جوانان دانشگاهی ما را تشکیل می‌دهند، در این کتاب، مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. و هر کدام از این مسائل در گذشته به صورت رساله‌های جداگانه منتشر شده، اکنون پس از يك رشته دگرگونی به صورت کتاب واحدی تقدیم خوانندگان می‌گردد. امید است چراغی فرا راه جوانان مؤمن و حقیقت‌جو باشد.

قم - مؤسسه امام صادق (ع)

جعفر سبحانی

۸۶/۱۲/۱۰

فهرست مندرجات

صفحه	موضوع
	۱ هرمنوتیک
۱۱	واژه هرمنوتیک
۱۴	هرمنوتیک روش شناسی
۱۵	شرایط تفسیر قرآن مجید
۱۸	تفسیر به رأی یا پیشداوری
۱۹	قرآن و تفسیر به باطن
۲۰	مقصود از ظاهر و باطن
۲۲	نمونه‌ای از تفسیر به رأی
۲۵	تاویل در قرآن
۲۵	تاویل در مقابل تنزیل
۲۷	نمونه‌هایی از این نوع تاویل
۳۰	تاویل متشابه

صفحه	موضوع
۳۴	استواء در قرآن و لغت
۳۸	عرش در لغت و عرف
۴۳	تأویل : حمل آیه بر خلاف ظاهر
۴۶	هرمنوتیک فلسفی
۴۸	آگاهی از فرهنگ حاکم بر مؤلف
۴۸	قلمرو احکام رفتاری
۵۳	نظریه های دیگر و گادامر
۵۵	سرچشمه این نظریه
۵۶	پیامدهای ناگوار نظریه
۵۶	نقد نظریه «کانت» در پیش فرض ها
۵۷	پیش فرض های مشترك
۵۸	پیش فرض های غیر مشترك
۵۹	پیش فرض های تطبیقی
۶۲	انتحار نظریه به دست خویش
۶۳	هر متنی يك معنا بیش ندارد
۶۳	اختلاف فتاوی و تعدد قرائت ها
۶۴	تأثیر زمان و مکان و تعدد قرائت ها
	۲
	کثرت گرایی یا پلورالیزم دینی
۷۰	زادگاه این مسأله و سیر تاریخی آن

صفحه	موضوع
۸۰	شریعت چیست؟
۸۱	انگیزه‌ها از طرح پلورالیزم
۸۱	۱. انگیزه جامعه‌شناسی
۸۲	۲. توجیه مطالب ناموزون کتاب مقدس
۸۴	۳. توجیه تکثر و تعدد ادیان
۸۶	۴. عرضه نظریه‌ها بر سخنان پیام آوران الهی
۸۸	پلورالیزم رفتاری
۹۳	پلورالیزم رستگاری
۱۰۳	پاسخ به یک پرسش
۱۰۶	پلورالیزم در عرصه معرفت‌شناسی
۱۰۸	تفاوت کار کانت با کبرنیک
۱۱۰	تحلیل پلورالیزم معرفت‌شناسی
۱۱۱	نقد و تحلیل قرائت سوم
۱۱۷	بررسی دو تمثیل
۱۲۴	مبانی فلسفی پلورالیزم
۱۲۹	برداشت‌های غیر صحیح از معارف
۱۳۳	پلورالیزم دینی در چشم انداز ما
۱۳۴	پیشینه کثرت‌گرایی
۱۳۵	نسبیت یا شک‌گرایی
۱۳۶	قضایای بدیهی و برهانی فراتر از پلورالیسم
۱۳۷	اقسام کثرت‌گرایی

صفحه	موضوع
۱۳۹	کثرت گرایی کلامی
۱۴۰	کثرت گرایی رستگاری
۱۴۲	پرسش ها و پاسخ های دهگانه درباره پلورالیسم
۳	
	آزادی و دین سالاری
	فصل نخست
۱۶۱	آزادی و مرزهای آن
۱۶۲	آزادی در لغت
۱۶۴	ملاك گزینش چیست؟
۱۶۴	ملاك نخست: گرایش های درونی
۱۶۵	ملاك دوم: آداب و رسوم
۱۶۷	ملاك سوم: داوری های خرد
۱۶۸	محدود بودن دیدگاه خرد
۱۷۰	ملاك چهارم: وحی الهی
	فصل دوم
۱۷۳	جهان بینی های گوناگون و تعریف یکسان برای آزادی
۱۷۳	۱. آزادی در مقابل استبداد
۱۷۵	۲. غرب استعمارگر نمی تواند منادی آزادی باشد
۱۷۶	۳. عدالت خواهی به جای آزادی

صفحه	موضوع
۱۷۷	۴. آزادی قلم و بیان، میوهی عدالت اجتماعی است
۱۷۷	۵. آزادی فلسفی بیرون از بحث ما است
۱۷۸	۶. محدودیت‌های اجتماعی منافی با آزادی نیست
۱۸۰	۷. تعریف‌های بی‌شمار برای آزادی
۱۸۱	جهان‌بینی‌های مختلف و تعریف یکسان برای آزادی
۱۸۳	آزادی، فراهم ساختن شرایط شکوفایی استعدادها
	فصل سوم
۱۸۷	آزادی و دین‌سالاری
۱۸۹	تعریف مشهور آزادی
۱۹۰	انسان نهاد الهی دارد
۱۹۳	اومانیسم یا انسان محوری
۱۹۴	ارزش‌گذاری: خدا یا انسان؟!
۱۹۶	محدودیت‌هایی از روی عشق و رغبت
	فصل چهارم
۱۹۷	آیا آزادی در خدمت انسان است یا انسان در خدمت آزادی؟
۱۹۹	جامعه دینی و جامعه لیبرال و سکولار
۲۰۰	ذوی الحقوق چهارگانه
۲۰۲	بینش‌های محدود مکتب‌های بشری
۲۰۴	۱. دستاویزی به نام «آزادی خوارج در حکومت امام»
۲۰۵	۲. انسان گل سرسید خلقت

صفحه	موضوع
۲۰۶	حفظ کتب ضلال
۲۰۹	پدیده بردگی در اسلام
۲۱۰	تمام انسان‌ها از نظر اسلام حر و آزاد آفریده شده‌اند
۲۱۲	برنامه‌های آزادیبخش اسلام درباره‌ی بردگان
	فصل پنجم
۲۱۵	آزادی بیان و عقیده
۲۱۶	تفاوت‌های جوهری دو نوع آزادی
۲۱۷	۱. آزادی در غرب فقط يك شرط دارد
۲۱۷	۲. آزادی در اسلام دو شرط دارد
۲۱۸	۳. آزادی در غرب نفی تکلیف است
۲۱۸	۴. آزادی در اسلام مبنای تکلیف است
۲۱۸	۵. هدف از آزادی در غرب ارضای غرایز است
۲۱۹	۶. هدف از آزادی در اسلام احیای ارزش‌ها است
۲۱۹	۷. آزادی در غرب، در محدوده‌ی نیازهای مادی است
۲۱۹	۸. آزادی در اسلام در محدوده‌ی حقوق الهی است
۲۲۰	تعریف آزادی بیان
۲۲۲	آزادی بیان و گفتار
۲۲۳	۱. مایه تجاوز به حقوق دیگران نباشد
۲۲۳	۲. امنیت ملی را تهدید نکند
۲۲۴	۳. با نظام مقبول جامعه همسو باشد

صفحه	موضوع
	فصل ششم
۲۲۷	آزادی عقیده و دستاویزی به نام «ارتداد»
۲۲۸	آیا آزادی به طور مطلق مقدس است؟
۲۲۹	عقیده مایه سعادت است، نه يك مسلك
۲۳۱	دستاویزی به نام «ارتداد»
۲۳۴	تظاهر به ارتداد، توطئه‌ای بر ضد نظام است
۲۳۶	تظاهر به ارتداد تجاوز به حقوق عمومی است
۲۳۸	تفاوت ارتدادهای امروز با گذشته
	۴
	عرفی شدن دین
۲۴۳	دین الهی و دین عرفی
	فصل نخست
۲۴۷	نظریه عرفی شدن دین
۲۴۸	الف . در تبیین مفاهیم
۲۴۹	ب . تبیین مصادیق
۲۴۹	ج . رسوم و آداب در قضاوت‌ها
۲۵۰	مفهوم نخست از عرفی شدن
۲۵۱	الف . عقلانی شدن باورها
۲۵۳	عقاید اسلامی بستر این نظریه نیست

صفحه	موضوع
۲۵۴	ایمان به امور غیبی
۲۵۴	ب عقلایی شدن احکام رفتاری
۲۵۹	عرفی شدن دین نفی دین است
۲۶۱	عرفی شدن فقه یا سپری شدن عمر دین
۲۶۲	بیت العدل جدید
	فصل دوم
۲۶۵	سکولاریسم یا عرفی شدن دین و فقه
؟	دین الهی و دین عرفی
؟	نظریه عرفی شدن دین
؟	۱. مفهوم نخست عرفی شدن (عقلانی شدن)
؟	۲. مفهوم دوم عرفی شدن (میدان را برای عرف خالی کردن)
۲۶۹	مفهوم دوم عرفی شدن
۲۷۰	یادآوری نکاتی چند
۲۷۴	عوامل و زمینه‌های بروز سکولاریسم در غرب
۲۷۴	۱. آموزه‌های کتاب مقدس
۲۷۵	۲. تفسیر متفکران و قدیسان مسیحی
۲۷۵	۳. فقدان نظام سیاسی و اجتماعی در اناجیل
۲۷۶	۴. فساد در دستگاه کلیسا
۲۷۷	۵. مخالفت با علم و دانش
۲۷۸	۶. علم گرایی بیش از حد

صفحه	موضوع
۲۷۹	سکولاریزم یا عرفی شدن دین در اسلام؟!
۲۸۰	۱. قانون گذاری از آن خداست
۲۸۲	امضایی بودن برخی از قوانین
۲۸۳	تحلیل امضایی بودن برخی از قوانین
۲۸۶	منطقه الفراغ شرعی چیست؟
۲۸۶	تحلیل
۲۸۸	تعیین احکام پول، توسط احکام عرفی
۲۸۹	پاسخ
۲۹۱	عمل به قیاس، نشانه عرفی بودن دین
۲۹۱	پاسخ
۲۹۲	خاتمیت و عرفی بودن دین؟
۲۹۳	پاسخ
۲۹۴	ارزشیابی نظریه عرفی شدن دین
	۵
	ارتداد و آزادی
۲۹۷	ارتداد یا واپس گرایی دینی
۳۰۱	فصل اول: کلیات
۳۰۱	واژه ارتداد
۳۰۲	ارتداد در اصطلاح

صفحه	موضوع
۳۰۲	ارتداد در قرآن
۳۰۳	اقسام مرتد
۳۰۴	حکم مرتد در فقه شیعه
۳۰۴	حکم مرتد در فقه اهل سنت
۳۰۷	فصل دوم: ماهیت ارتداد
۳۰۷	ارتداد چیست؟ مرتد کیست؟
۳۰۸	لزوم تفکر در اصول دین
۳۱۱	تردید و پرسش لازمه تفکر
۳۱۳	شبهه علمی و عملی مانع اجرای حد
۳۱۵	برخورد علمی با مخالفان دینی
۳۱۷	پناهندگی تحقیقاتی
۳۱۹	انکار ارتداد آمیز
۳۲۳	فصل سوم: ارتداد و آزادی اندیشه
۳۲۳	طرح اشکال
۳۲۳	۱. حکم ارتداد و نحوه عمل دستگاه ادراکی انسان
۳۲۴	۲. عدم اکراه در دین
۳۲۶	بررسی اشکال
۳۲۸	سیر تحقیق
۳۲۹	۱. جستجوی حقیقت
۳۳۱	رهزنان حقیقت

صفحه	موضوع
۳۳۴	عمل تحقیق و پدیده اختیار
۳۳۶	۲. فهم حقیقت
۳۳۸	جاهل قاصر و مقصّر
۳۴۱	۳. پذیرش حقیقت
۳۴۵	آزادی اندیشه یا آزادی عقیده؟
۳۴۷	اعلامیه حقوق بشر و آزادی عقیده
۳۴۹	فصل چهارم: ارتداد و آزادی بیان
۳۴۹	طرح اشکال: حکم ارتداد، منافی با آزادی بیان
۳۵۰	ماهیت آزادی
۳۵۰	الف. لیبرالیسم و آزادی
۳۵۳	ب. اسلام و آزادی
۳۵۴	حکم ارتداد و آزادی
۳۵۴	الف. مرتد و حقوق خداوند
۳۵۵	ب. مرتد و حقوق جامعه
۳۵۷	ج. مرتد و حقوق شهروندان
۳۶۰	آزادی علمی در مجامع علمی
۳۶۴	آزادی علمی یا عملی؟
۳۶۵	آزادی علمی و حرمت کتب ضالّه
۳۶۷	آزادی علمی متناسب با توان عملی
۳۶۹	حکم ارتداد؛ ویژه عالمان لجوج

صفحه	موضوع
۳۷۱	برخورد علمی یا عملی؟
۳۷۲	مرجع تشخیص مرتد و مجری حکم ارتداد
۳۷۵	چکیده
	۶
	فلسفه تاریخ
۳۸۱	فلسفه تاریخ یا قوانین کلی حاکم بر تاریخ و جامعه
	فصل نخست
۳۸۵	۱. تغییرات بنیادی و غیر بنیادی تاریخ
۳۸۷	۲. گردش تاریخ به صورت «دوره‌ای»
۳۸۹	۳. فرد اصیل است یا جامعه؟
۳۹۱	۴. همبستگی جامعه، همبستگی ارگانیکی است نه میکانیکی
۳۹۳	۵. مارکسیسم و ارتباط ارگانیکی جامعه یا دو اندیشه ناسازگار
۳۹۵	۶. افول جامعه‌ها و قانون تکامل
۳۹۷	۷. نقش قهرمانان در تاریخ
۴۰۲	۸. رویدادهای تصادفی در تاریخ
۴۰۵	۹. ارزش تاریخ
۴۰۷	ارزش کتاب‌های تاریخی
۴۱۰	۱۰. از تاریخ نگاری تا تاریخ نمایی
۴۱۱	۱۱. تفسیر غلط از تأثیر دین در تاریخ

صفحه	موضوع
۴۱۲	۱۲. کمال جویی ریشه چند عامل سازنده تاریخ
۴۱۵	۱۳. تکامل ابزار تولید، عامل مستقلی نیست
۴۱۷	۱۴. خون و نژاد مربوط به اوضاع جغرافیایی است
۴۱۹	۱۵. نقش محیط‌های جغرافیایی
	فصل دوم
۴۲۳	زمینه‌سازان قحول
۴۲۳	۱. آیا همه نیروهای محرك تاریخ شناخته شده‌اند؟
۴۲۴	۲. محدود بودن اطلاعات کاوشگران
۴۲۶	۳. صاحب نظران تك عاملی
۴۲۷	۴. شرایط و زمینه‌ها را از علل مؤثر تفکیک کنیم
۴۲۸	الف. نظریه جغرافی گرایي
۴۳۰	زمینه یا عامل مؤثر
۴۳۱	ب. تلاقی امت‌ها و تأثیر تمدن‌ها بر یکدیگر
	فصل سوم
۴۳۵	عوامل محرك تاریخ
۴۳۵	نقش غرایز در گردش چرخ‌های تاریخ
۴۳۷	۱. غرایز انسانی یکی از نیروهای محرك تاریخ
۴۳۹	۲. ابعاد چهارگانه روح انسانی
۴۴۰	الف. حس کنجکاو
۴۴۰	ب. حس نیکوکاری

صفحه	موضوع
۴۴۲	ج. حسن زیباشناسی و زیبا دوستی
۴۴۲	د. حسن مذهبی
۴۴۴	۳. تأثیر دین در انقلاب های جهان
۴۴۷	تأثیر پیامبران تاریخ
۴۴۸	تاریخ و مبارزه طبقاتی
۴۵۱	۵. نیازهای مادی و معنوی عامل سازنده تاریخ
۴۵۴	عشق و گرسنگی عوامل مستقلى نیستند
۴۵۶	۶. ناسیونالیسم و ملی گرایی عامل سازنده تاریخ
۴۵۸	پان ترکیسم و تجزیه عثمانی
۴۵۹	نقش پان عربیسم مسأله فلسطین
۴۶۱	۷. حوادث پیش بینی نشده عامل سازنده تاریخ
۴۶۴	الف علل ناشناخته
۴۶۴	ب علل غیر مترقبه
۴۶۶	۸. شخصیت های آفرینش گر در تاریخ عامل سازنده تاریخ
۴۶۸	داوری در يك نزاع دیرینه
۴۷۳	فهرماتان فکر و اندیشه
	فصل چهارم
۴۷۷	نیروی محرک تاریخ از دیدگاه قرآن
۴۷۷	۱. هر امتی، دوره و روزگاری دارد ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ﴾
۴۷۹	۲. سنت های الهی در اقوام و ملل

صفحه	موضوع
۴۸۰	۳. سنت‌های الهی واکنش رفتار امت‌هاست
۴۸۴	۴. تضاد در طبیعت و جامعه
۴۸۶	۵. تأثیر وضع مادی در رفتار انسان
	فصل پنجم
	مارکسیسم و نیروی محرک تاریخ
۴۸۹	زیربنا و روبنا
۴۹۳	نخست: بینش ابزار مارکسیسم درباره نیروی محرک تاریخ
۴۹۵	۱. مقصود از ابزار تولید و تکامل آن چیست؟
۴۹۵	۲. مقصود از نیروی تولید چیست؟
۴۹۵	۳. چگونه تکامل دستگاه‌های تولید، کل تولید را کمّاً و کیفاً دگرگون می‌سازد؟
۴۹۶	۴. مقصود از روابط تولید یا روابط اقتصادی یا وجه مالکیت چیست؟
۴۹۶	۵. چگونه روابط تولید، تابع نحوه تولید است و نحوه تولید هرگونه باشد، روابط تولیدی همان خواهد بود؟
۴۹۸	۶. چگونه رشد دستگاه‌های تولیدی سرانجام سبب تضاد با روابط تولید می‌گردد؟
۵۰۰	۷. چگونه تضاد وجه تولید با وجه مالکیت، مایه مبارزه طبقاتی می‌گردد؟
۵۰۰	۸. این تضاد، چگونه محرک نیروی تاریخ است؟
۵۰۴	۹. بینش ابزار مارکسیسم

صفحه	موضوع
۵۰۷	دوم: آیا تاریخ تنها محصول مبارزه طبقاتی است؟
۵۱۰	اصالت انسان، یا اصالت ابزار تولید؟
۵۱۴	سوم: ارزیابی جبر تاریخ یگانه تکیه گاه مارکس
۵۱۶	جبر تاریخ، جانشین قضا و قدر جبر آفرین
۵۱۸	استقراء و تتبع ناقص
۵۲۰	داوری های خام شرق شناسان در جوامع مترقی
۵۲۲	چهارم: مارکسیسم و تناقض های تاریخی
۵۲۸	پنجم: انتحار مارکسیسم به دست خویش
۵۳۰	۱. محکومیت مارکسیسم به دست خویش
۵۳۱	۲. مارکسیسم در محیط کمونیستی فاقد ارزش است
۵۳۲	۳. مارکسیسم آخرین نظریه نخواهد بود
۵۳۵	فروپاشی کمونیسم یا پایان عمر مکتب
۵۳۷	پیام امام خمینی علیه السلام به گورباچف
	۷
	دموکراسی و حکومت اسلامی
۵۴۵	اهمیت و ضرورت حکومت اسلامی
۵۴۷	شیوه حکومت در عصر غیبت
۵۵۰	قرن چهاردهم اسلامی، قرن آزادی ملت ها

صفحه	موضوع
	۱
۵۵۳	ضرورت تشکیل حکومت
۵۵۶	پندار خلأ رهبری و پیامدهای زیانبار آن
۵۵۷	پیروی از شیوه پیامبر گرامی ﷺ
	۲
۵۶۰	بیم از تشکیل حکومت چرا؟!
۵۶۴	تداعی معانی لفظ «حکومت»
	۳
۵۶۸	حکومت حق مختص خدا
	۴
۵۷۵	نظامهای حکومتی رایج
۵۷۵	۱. پادشاهی
۵۷۶	۲. حکومت اشراف و برگزیدگان
۵۷۷	۳. حکومت ثروتمندان
۵۷۷	۴. حکومت مردم بر مردم (دموکراسی)
۵۸۱	ولایت فقیه و قوه مقننه
۵۸۲	ولایت فقیه و قوه مجریه
۵۸۳	ولایت فقیه و قوه قضائیه

صفحه	موضوع
	۵
۵۸۴	اسلام و «حکومت واحد جهانی»
۵۸۷	۱. پارلمان جهانی
۵۸۷	۲. شورای امنیت جهانی
۵۸۷	۳. ارتش جهانی
۵۸۷	۴. دیوان دادگستری بین المللی
۵۸۹	پایه های فکری حکومت واحد جهانی
	۶
۵۹۱	قانونگذاری مخصوص خدا
۵۹۲	۱. قانون گذار باید انسان شناس کامل باشد
۵۹۲	۲. از هر نوع سودجویی پیراسته باشد
۵۹۴	دلایلی از قرآن
	۷
۵۹۷	اراده ملت، سرچشمه قدرت
۵۹۹	تکالیف اجتماعی در اسلام
۶۰۱	عقل و خرد یکی از ادله استنباط احکام
۶۰۱	تشکیل حکومت، پس از رحلت پیامبر ﷺ
۶۰۲	استقلال مالی و جانی افراد
۶۰۳	اعتبار رأی مردم در انتخاب رهبر
۶۰۹	پاسخ به يك پرسش

صفحه	موضوع
	۸
۶۱۲	ارکان حکومت اسلامی
۶۱۲	الف. قوه مقننه در سه مرحله
۶۱۲	۱. تشریع و وضع قانون
۶۱۳	۲. شناخت قانون به وسیله مجتهدان
۶۱۳	۳. مرحله برنامه ریزی در مجلس شورای اسلامی
۶۱۴	ب. قوه مجریه
۶۱۵	قوه مجریه در کتاب و سنت
۶۱۸	ح. قوه قضائیه
۶۲۰	صلاحیت قاضی
۶۲۱	استقلال مالی و سیاسی
	۹
۶۲۵	پاسخ به پرسش‌ها
۶۲۵	پرسش نخست: سیستم حکومتی در اسلام کدام است؟
۶۲۵	پاسخ
۶۲۷	پرسش دوم: انتخاب رئیس دولت اسلامی، مستقیم یا غیر مستقیم؟
۶۲۸	پاسخ
۶۳۰	پرسش سوم: چرا رأی اکثریت بر اقلیت نافذ است؟
۶۳۰	پاسخ
	پرسش چهارم: آیا حکومت اسلامی حکومت خدا بر مردم یا مردم بر مردم

صفحه	موضوع
۶۳۱	یا آمیزه‌ای از این دو است؟
۶۳۲	پرسش پنجم: ویژگی‌های رئیس دولت چیست؟
۶۳۲	الف. کارآیی
۶۳۳	ب. عدالت و پاکدامنی
۶۳۳	ج. رجولیت
۶۳۴	د. اطلاع و آگاهی از احکام اسلام
	۱۰
۶۳۶	طرح‌های سه‌گانه برای حکومت اسلامی
۶۳۸	۱. گزینش از طریق بیعت
۶۳۸	بیعت در اعصار پیش از اسلام
۶۴۲	۲. سیستم شورا
۶۴۴	۳. تشکیل حکومت بر اساس ولایت فقیه
۶۴۵	حقوق اقلیت‌های دینی و مذهبی در حکومت اسلامی
۶۴۷	احترام به حقوق اقلیت‌ها
۶۴۹	لزوم خوشرفتاری مسلمانان با اقلیت‌های مذهبی
۶۵۳	رعایت حقوق اقلیت‌ها در تاریخ اسلام
	۸
۶۵۹	داروینیسیم
۶۶۱	بهره‌برداری تبلیغاتی از فرضیه داروین

صفحه	موضوع
	بخش نخست
۶۶۸	پیشینه داروینیسیم
۶۶۹	تکامل انواع و اعتقاد به خدا
۶۷۱	داروینیسیم و کتابهای آسمانی
۶۷۲	داروینیسیم در ادوار گذشته
۶۷۳	راز مشهور شدن فرضیه «داروین»
۶۷۵	طرح مسأله
۶۷۶	سیر تاریخی مسأله تحول انواع و پیش از داروین
۶۷۷	نظریه تحول انواع
۶۷۸	نخستین مکتب «تحول انواع»
۶۷۸	مکتب «لامارکیسم»
۶۸۰	خلاصه نظریه «لامارک»
۶۸۱	ارزش علمی نظریه «لامارک»
۶۸۴	دومین مکتب «تحول»
۶۸۴	نتولامارکیسم
۶۸۶	فرضیه سوم «تحول»
۶۸۶	فرضیه «داروین»
۶۸۷	زندگینامه «داروین»
۶۸۸	آشنایی «داروین» با «پروفسور هستلر»
۶۸۸	پنج سال جهانگردی

صفحه	موضوع
۶۹۱	اصول چهارگانه داروینیسیم
۶۹۱	۱. تنازع بقا
۶۹۲	۲. انتخاب اصلح «طبیعی»
۶۹۳	۳. قانون وراثت
۶۹۳	۴. قانون سازش با محیط
۶۹۴	تبارشناسی انسان از نظر «داروین»
۶۹۶	نظر دانشمندان درباره فرضیه «داروین»
۶۹۹	نقد اصول چهارگانه «داروین»
۶۹۹	الف. قانون تنازع بقا تا چه اندازه درست است؟!
۷۰۰	ب. انتخاب اصلح تا چه پایه درست است؟!
۷۰۱	ج. قانون وراثت در صفات اکتسابی
۷۰۴	آزمایش‌ها، موروثی بودن صفات اکتسابی را تکذیب می‌کند
۷۰۵	۱. قطع شدن عضوی از اعضا
۷۰۶	۲. اختلالاتی که از طریق امراض به وجود می‌آید
۷۰۶	۳. مصونیت عمومی بدن بر اثر بعضی امراض میکربی
۷۰۶	۴. اثر نور، حرارت، رطوبت و غذا در موروثی شدن يك صفت
۷۰۸	۵. وراثت، بر اثر استعمال و عدم استعمال عضو
۷۰۸	۶. تعلیم و تربیت
۷۱۱	د. سازش با محیط
۷۱۴	انتقادات اساسی از فرضیه «داروین»
۷۱۴	۱. آیا تغییرات نامحسوس سبب پیروزی می‌شود؟!

صفحه	موضوع
۷۱۵	۲. اختلاف جانداران در تعداد «کروموزوم»ها
۷۱۷	۳. اختلاف شکل «اکسی هموگلوبین»
۷۱۸	۴. افسانه حلقه مفقوده
۷۲۰	۵. مشکل طول زمان
۷۲۲	نئوداروینیسیم
	بخش دوم
۷۲۵	داروینیسیم در عصر حاضر یا فرضیه «موتاسیون»
۷۲۵	فرضیه «موتاسیون» (جهش)
۷۲۷	خواص «جهش» چیست؟
۷۲۸	مهمترین «جهش» در مگس سرکه
۷۲۹	علل پیدایش «جهش»
۷۳۱	این «جهش»ها عموماً تحول سطحی است
۷۳۳	فرضیه «موتاسیون» با ابهام همه جانبه روبرو است
۷۳۴	یک بن بست دیگر در فرضیه «موتاسیون»
۷۳۷	احتمال بقای «جهش»
۷۴۱	قرائن و شواهدی بر تطور انواع
۷۴۱	۱. تشریح تطبیقی
۷۴۳	۲. جنین شناسی تطبیقی
۷۴۵	۳. شواهدی از «فسیل شناسی» و «دیرینه شناسی»
۷۴۶	این قرائن نیز کافی نیست